

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 2 - Рівне: РДГУ, 2013 – 239 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідectво про державну реєстрацію **Серія KB №18713-7513P**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

утверждать, что этот процесс связан с усовершенствованием способности правильно воспринимать и оценивать ситуацию с точки зрения реализации в ней мотивов просоциального поведения; улучшением способности правильно оценивать степень трудности решения задачи, развитием умения правильно оценивать свои возможности, усовершенствованием умения выбирать оптимальный способ поведения в сложившейся ситуации. Генезис просоциального поведения обусловлен как особенностями социального взаимодействия с окружающими, так и характером ведущей деятельности в каждом из возрастных периодов.

Ключевые слова просоциальное поведение, эмпатия, помощь, альтруизм, эпоха детства.

Summary. This article analyzes the development of age-related aspects of social behavior, which is not only a complex socio-psychological phenomenon, but an extremely dynamic phenomenon that is transforming and developing in the age, and therefore has specific features for each age group.

The author highlights that the foundation of all categories prosocial behavior (helping, sharing, empathy) lays in childhood. Each of them has its own characteristics and mechanisms of development. The main types prosocial behavior in childhood are helping and cooperation.

The earliest indications of empathy are vegetative, emotional and nonverbal displays. They take the form of unconscious impulse responses. Verbal prosocial manifestations are more recent form and its appear first in the form of support for helping prosocial action (early age) and verbal approval or reinforcement (preschool age).

The author covers the impact factor of awareness that mediates the social behavior. In the base of conscious arbitrary actions lays the system of child's representations about social processes and moral standards. In their own behavior children try to use moral norms, realizes social standards to provide correct, socially acceptable behavior. In this context prosocial behavior becomes directly contrary to the children's will. At the early school age prosocial development is associated with daily interaction with respected adults and peers during the execution of various school duties. At this age children first meet the clear and expanded system of moral requirements, compliance with which is daily monitored. Elementary school age children have given very wide scope of rules and regulations that they must follow in the relationship with the teacher, other adults and peers.

This study suggests that many questions associated with age-related aspects still poorly understood at present.

Key words: prosotsyalnoe behavior, empathy, aid, altruism

УДК 159.99: 316.473

І.О. БОРЕЙЧУК

СТРУКТУРА ОБРАЗУ «ЧУЖОГО» В СТУДЕНСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Резюме У статті автор розкриває суть соціально-психологічної моделі сприйняття «чужого», представлені німецьким психологами. Модель аналізує три значення слова «чужий» використовуючи поняття відповідності або невідповідності ідентичності «чужого», «невідомого», «не випробовуваного» та «свого/не свого». Автор пропонує висвітлення структури образу «чужого» на основі концепту «свій-чужий», що є набагато складнішим комплексом, а саме баченням в «інших» відхилення від певної норми, еталоном якої є «Я» та «знецінення» іншої людини («чужого»), ігнорування позитивних рис її особистості. Вибір молодіжного середовища, зумовлений гіпотезою про те, що студентська група являється своєрідним індикатором суспільних настроїв у зв'язку з специфічними ознаками як соціальної групи. Цей період, чутливий для створення ціннісних установок як усталеного елемента життєвої перспективи. Представлені теоретико-методологічні особливості студента, як представника соціальної групи в рамках аналізу теорії соціальної категоризації. Розкривається поняття «чужого» як форми реагування на загрозу власній ідентичності та її прояви при міжгруповій взаємодії. Проведений аналіз вивчення особливостей сприйняття «чужого» в студентському середовищі, що вказує на наявність між групового напруження.

Ключові слова: «чужий», «ми-почуття», міжгрупова взаємодія, ідентичність.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація світового простору характеризується зростанням мобільності та неминучою інтеграцією людей різних етносів та віросповідань. Усе це провокує ускладнення взаємозв'язків та поляризація багатьох життєво важливих питань в складній міжгруповій взаємодії, спостерігаються тенденції існування негативно забарвленої напруги в соціумі. У свою чергу українське суспільство, перебуває на межі постійних трансформацій і відповідно від особистості вимагається ґрунтовних змін відносно умов її існування. Ці зміни відбуваються як на соціальному, так на і психологічному рівнях особистості. Саме такий соціум створює основу для формування адаптивної та творчої особистості. Формування особистості відбувається за допомогою власного досвіду та генезису індивіду в безпосередніх соціальних контактах, в процесі яких людина зазнає впливу того середовища в якому живе. У неї формуються соціальні якості, знання, вміння, що дають їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Теоретичні основи проблеми закладені в теорії соціальної категоризації та теорії соціально-психологічних моделей сприйняття «чужого».

Метою публікації є визначення структури образу «чужого» в молодіжному середовищі.

Категорія «свій-чужий» зображає одне з ґрунтовних протиставлень, що існують, як у донауковій свідомості, так і в науковій картині світу. Вона відокремлює світ, що вважається як «свій», безпечний, від світу,

що сприймається як «чужий», поганий, небезпечний [2]. Такий розподіл є одним із базових прийомів категоризації соціального світу, формою організації соціальної дійсності, якій підпорядковуються інші види соціальних дій і людських стосунків [2]. Будь-яка соціальна група прагне до цілісності за допомогою саме норм та цінностей, котрі допомагають відділити «своїх» від «чужих». Групова приналежність надає індивіду можливість позбутися самотності, відчути себе впевненим та сильним, важливим та цінним.

Особистість прилучається до групи, стає її частиною, намагається усвідомити «Ми-почуття» та «Я» серед загального «Ми». «Ми – почуття» – це відчуття, яке належить до конкретно визначеної групи людей (ефект «ми»). Поряд існує почуття, відчужене від інших, розмежоване з іншими спільнотами (ефект «вони»). В. Поршнев ввів поняття співвідношень «ми» та «вони» як загальну психологічну форму самосвідомості групи. Вчений вважав, що для створення суб'єктивного «ми», необхідно зустрітись і відокремитись з «вони», тобто з чужою групою людей. На основі спільних цілей та діяльності у представників групи формується відчуття причетності до колективного життя, які утворюють взаємовідносини цілісності та єдності. На думку вченого, формування в групі «ми-почуття» є джерелом групоутворення та її подальшого розвитку [3, с. 104]. Студентська група включає в себе ті ознаки, які є властивими для всіх соціальних груп, а саме: наявність групових цілей; колективну діяльність всіх членів групи заради досягнення сукупних цілей; правила групового існування та діяльності, що керують поведінкою кожного члена групи; формальну структуру стосунків; неофіційну систему взаємостосунків міжособистісного характеру; координацію дій щодо зовнішнього середовища; групову ідентифікацію себе з одними й тими ж об'єктами. Особливо актуалізується почуття, пов'язані з усвідомленням власного «Я», власної самоповаги. У даний період молода особа змушена контактувати, організовувати взаємозв'язки, комунікувати та шукати нових друзів [1, с. 10]. Молодіжне середовище, являється своєрідним індикатором суспільних настроїв у зв'язку з специфічними ознаками студентів як соціальної групи. Перш за все це пояснюється постійною активною присутністю у громадсько-політичному житті суспільства, яка сприяє трансформації молодіжних цінностей та здобуття студентами нового соціального досвіду, що призводить до створення нових норм та стандартів в соціумі. Студентська група – це соціальна група, об'єднаних людей в межах навчальної та професійної діяльності. Життєдіяльність такої групи може тривати приблизно 4-6 років. На думку Б. Ананьєва, «студентський вік» охоплює сукупність осіб від 17-18 до 35-40 років, та включає великий діапазон онтогенетичних стадій. У цьому контексті поняття «студентський вік» акцентує швидше заключний етап навчання, основою якого є професіоналізація. Тобто так званий момент початку діяльності, засвоєння соціальних стандартів та норм поведінки, сформованих соціумом, а також соціальних ролей, функцій [1, с. 13]. Особистість існує та функціонує в групі, постійно перебуваючи у безпосередніх міжособистісних контактах.

Активні пошуки власного місця в житті, задуми на майбутнє – все це створює специфічну соціальну ситуацію формування особистості студента. Для особистості виняткової актуальності набувають фундаментальні питання соціального та особистісного самовизначення [1, с. 13]. У цей період спостерігається максимальна незадоволеність сенсом свого життя, сумнівами у собі, абсолютна невизначеність. Психологічним симптомом роздратування є проблема про сенс життя. Своєрідною ознакою даного процесу є поєднання критичного відношення до себе в минулому і направленості у майбутнє [1, с. 13]. Перед молодими людьми постає питання приймати чи не приймати ті цінності, які транслює їм суспільство, диференціювати із запропонованих цінностей ті, котрі найкраще підходять до власного «Я» чи особистих потреб. Це період, чутливий для створення ціннісних установок як усталеного елемента життєвої перспективи. Дисонанс між новоутвореними і традиційними цінностями, втрата стійкої соціальної ідентичності, стимулює молодь до пошуку нових форм ідентичності. Дане питання не завжди несе позитивний характер [5, с. 17]. Студентство – це суб'єкт соціалізації і в той же час творчий, свідомий суб'єкт життєдіяльності, специфічна субкультура, з власним світоглядом, структурою, функціями, мовою, традиціями. Вони розвиваються і функціонують, згідно поглядів і патернів поведінки, притаманних членам своєї спільноти, які і є тими нормами, що регулюють взаємодію між ними. Це загальноприйнятні правила, котрі можуть існувати непомітно, доки їх не буде порушено, однак в залежності від обставин, норми можуть виступати критеріями диференціації групової приналежності.

Одним із найважливіших психологічних механізмів функціонування групи виступає ефект «ми-почуття». Гіперболізація ефекту «ми-почуття» може привести групу до переоцінки своїх можливостей і чеснот, до виокремлення на фоні інших груп, до «групового фаворитизму». У той же час низький рівень розвитку «ми-почуття» приводить до відсутності єдності і спільності в діяльності. Отож, можемо висновувати, що «ми-почуття» пов'язує членів групи у одне ціле та інтенсифікує їх взаємодію один з одним. Це почуття спрямоване на досягнення спільної мети за умов групової діяльності і сприяє підтриманню та збереженню суспільних норм, стандартів поведінки серед студентів, як соціальної групи. Поряд із загальними особливостями, студентську групу відрізняють специфічні ознаки, перш за все ті, які пов'язані з підготовкою до майбутньої спеціальності і орієнтовані на навчання. Щодо власного «Я», то воно характеризується неясністю та невизначеністю. Зростає здатність до інтроспекції, яка визначається тим, що молода людина може усвідомлено спостерігати як особисті реакції, так і реакції навколишніх на свою поведінку [1, с. 13]. У той же час всі реакції та загальне функціонування особистості регулюється поведінкою, що є соціально зумовленою. Спільнота для гармонійного існування як групи, шукає аргументів «проти», визначаючи, диференціюючи ознаки спільного «вони». І саме механізм відрізнєння «своїх» і виокремлення «чужого», вироблений спільно членами, здатний утримати групу від внутрішнього насильства, яке утворюється в процесі конкуренції за ресурси. Наявність «чужого» стає своєрідним символом, концентрації агресії групи [5, с. 11].

Теорія категоризації Г. Теджвела і Т. Тернера, пояснює процес соціальної адаптації крізь призму обов'язкового поділу інших на категорії та відносити себе до будь-якої групи. У результаті ми набуваємо/надаємо собі ті властивості якими володіє наша категорія. У рамках когнітивного підходу Г. Теджвела і Т. Тернера «чуже» може бути зрозумілим як таке що відноситься до аут-групи, тобто до групи від якої ми себе відділяємо. Б. Шефер і Б. Шледер на основі філософського та соціологічного підходів, представили модель сприйняття «чужого». Питання сприйняття «чужого» дотичне з психологією міжкультурних відносин, соціальною психологією стереотипів та концепцією соціальної репрезентації. І саме ступенева модель сприйняття «чужого» ґрунтується на приведених вище концептуальних підходах. Модель аналізує три значення слова «чужий» використовуючи поняття відповідності або невідповідності ідентичності «чужого», «невідомого», «не випробовуваного» та «свого/не свого» [4, с. 22]. С. Московічі наголошує, що «чужі», вводять зовсім нові аспекти проблеми чи об'єкта і ставлять під сумнів існуючі цінності, порушуючи внутрішню стійкість, трансформуючи безсумнівні факти в невизначеність. С. Московічі вважає, що при таких умовах, створюється інтрапсихічна конфліктна ситуація, а тому при загрозі ідентичності в розумінні Шефера і Шледера можна очікувати виникнення амбівалентних відчуттів [4, с. 41]. Відповідно до цієї моделі, індивід переважно стикається з «чужим» як невідомим. Невідоме апріорно пов'язано з відсутністю асоціацій, і у такому випадку, Б. Шефер і Б. Шледер прогнозують у якості типового способу реагування – байдужість.

Невипробуваний «чужий», знаходиться на другій ступені моделі, і визначається як досвід, що ще не ввійшов у свідомість людини. Ставлення до «чужого» у цьому випадку є непостійним і може трансформуватися за допомогою набуття нового досвіду [4, с. 41]. У процесі подальшого спілкування з «іншим», характеристики приписаним «чужому» отримають чітку позитивну чи негативну валентність [4, с. 30]. Наступна ступінь в соціально-психологічній моделі сприйняття «чужого» - «не свій чужий», що відрізняється від двох попередніх, невідповідністю «іншого» оціночним критеріям власної групи. Це явище виявляється передусім у результаті бачення в «інших» відхилення від певної норми, еталоном якої є «я», традиціоналізм власної групи, її фундаментальні цінності. Четвертою складовою соціально-психологічної моделі сприйняття є «чужий», як загроза власній ідентичності, тобто існує стан невизначеності, який не залежить від того чи існують реальні або потенційні посягання «чужого». Б. Шефер стверджує що сприйняття «чужого» засноване на особливому взаємозв'язку змінних - відомості, пробуваності і відповідності чи невідповідності ідентичності [4, с. 30]. «Чужий» як загроза власній ідентичності, передбачає, що власні стандарти ідентичності ставляться під сумнів «чужим», у поєднанні з недостатньою кількістю знань, виникає почуття невизначеності [4, с. 37]. Ідентичність виступає центральною складовою в проблемі «чужого». Б. Шефер і Б. Шледер виділяють два важливих компоненти в національній ідентичності індивіда. Перше це орієнтуючі знання, а саме оцінка, відомості, судження, що використовуються для моделювання лінії поведінки особистості. А друге, це самовизначення, що відбувається у зв'язку з свідомим чи несвідомим набуттям індивідом групових обов'язків [4, с. 31]. Biermat, Vescio, Theno, Schwartz, 1996, у своїх роботах показали, що прийняті відхилення від власних цінностей, переконань, норм, як правило ведуть до негативних реакцій та оцінок [4, с. 39]. Вони вважають, що аспект недостатніх знань повинен відноситися до головних стандартів оцінки іншої людини, важливої для відчуття ідентичності. У концепції ідентичності Б. Шефера і Б. Шледера і в теорії розповсюдження амбівалентності, підкреслюється значення соціальних цінностей для самовизначення. Згідно з думками вчених, «чужі» оцінюються за власними стандартами. Якщо індивід зустрічається з порушенням власних стандартів ідентичності, то відповідно потрібно очікувати негативної реакції. При співпадінні цінностей «чужих» і власних нормативних уявлень можна прогнозувати позитивну реакцію. Реакції індивіда зумовлюються відчуттям загрози власного «Я».

Аналізуючи характер сприйняття «чужого», були отримані такі експериментальні дані, що дають можливість визначити важливість вивчення особливостей функціонування в молодіжному середовищі з метою конструктивної профілактики ксенофобії в суспільстві. Результати були отримані за допомогою шкали оцінювання важливих характеристик індивіда під час спілкування з «чужими», які пропонувались учасникам експериментальної вибірки. Представлений перелік вибору важливих ознак образу «іншого», які необхідно було прослідкувати за шкалою: вік, стать, місце проживання, професія, національність, стан здоров'я, матеріальний стан, віросповідання, зовнішній вигляд, сексуальна орієнтація, інтереси, звички, зовнішній вигляд, соціальний статус. Так, 45 % респондентів визначають вік як головну ознаку «іншості», 75 % - стать, 87% - національність, 33 % - місце проживання «чужого», 59 % - віросповідання, 61 % - стан здоров'я, 69 % - сексуальна орієнтація, 76 % - звички, 95 % - зовнішній вигляд, 33 % - політичні уподобання, 59 % - професія, 58 % - соціальний статус, 71 % - інтереси «чужого» (рис 1).

Отримані показники розкривають психологічну картину сприйняття «чужого» студентами та забезпечує необхідною інформацією для спрямування соціально-профілактичних зусиль з метою мінімізації соціально-психологічних проявів ксенофобії. На сучасному етапі одним з головних маркерів дихотомічних відносин «свій» – «чужий» у молодіжному середовищі виступає групова приналежність за характеристиками, що відображаються в соціально-психологічній моделі сприйняття «чужого», запропонованої Б. Шефером і Б. Шледером. Відповідно до отриманих результатів та представленої моделі німецьких вчених, можемо констатувати, що реальна упереджена поведінка відносно «чужого» в студентському середовищі, є менш поширеною, ніж схильність до неї. Разом з тим вона достатньо поширена, щоб говорити про неї як соціальну проблему, що визріває

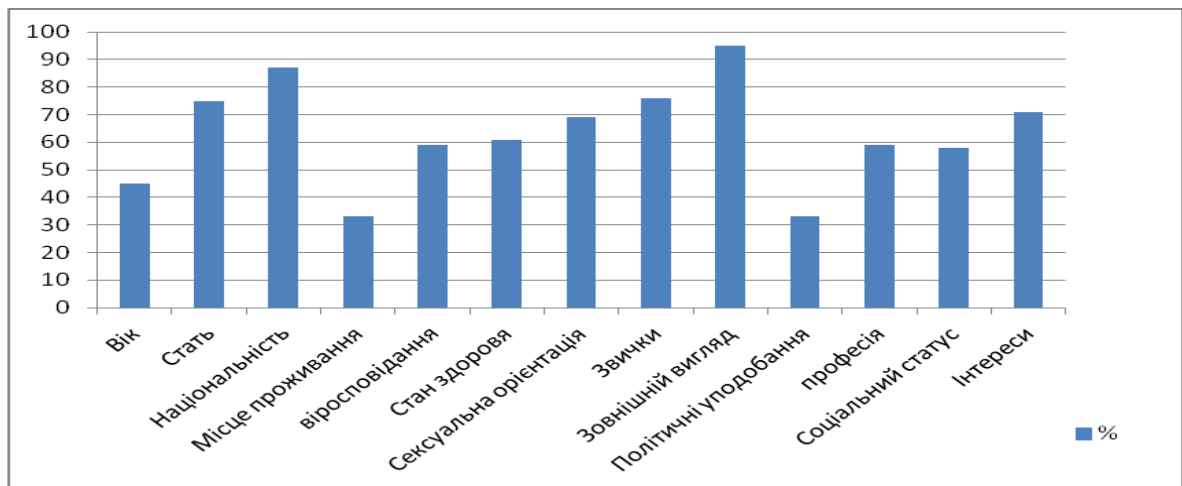

Рисунок 1. Сприйняття «чужого» студентами

Висновки. Підводячи підсумок, можна визначити, що структура образу «чужого» на основі концепту «свій-чужий», є набагато складнішим комплексом ніж соціально-психологічна модель сприйняття «чужого», адже саме баченням в «інших» відхилення від певної норми, еталоном якої є «Я» та «знецінення» іншої людини («чужого»), ігнорування позитивних рис її особистості є складною соціальною проблемою. Емпіричний матеріал, який підтверджує важливість детального вивчення складових соціально-психологічної моделі сприйняття «чужого» у студентському середовищі, обумовлює необхідність подальшого розкриття даної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста / Б.Г. Ананьев; современные психолого-педагогические проблемы высшей школы, – Вып. 2. – Л.: ЛГУ, 1974. – С. 3–15.
2. Белавін С.Т. Соціально-психологічні проблеми формування образів «свій-чужий» - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ispp.org.ua/podiv_14_s_18.htm - Вільний. – 11.09.12.
3. Поршнев Б. Ф. Социальная психология и история / Б. Ф. Поршнев. – М. : Наука, 1979. – 232 с.
4. Шефер Б., Скарабис М., Шледер Б. Восприятие чужого как фактор возникновения амбивалентных чувств / Б. Шефер // Психология. 2004. №1. – С. 24-51
5. Этнопсихологические проблемы вчера и сегодня: Хрестоматия / Сост. К.В.Сельченко.- Мн.: Харвест, 2004. – 496 с.

Резюме: В статье автор раскрывает сущность социально - психологической модели восприятия «чужого», представленной немецкими психологами. Модель анализирует три значения слова «чужой» используя понятие соответствия или несоответствия идентичности «чужого», «неизвестного», «не испытываемого» и «своего / не своего». Автор предлагает освещение структуры образа «чужого» на основе концепта «свой - чужой», что является гораздо более сложным комплексом, а именно видением в «других» отклонения от определенной нормы, эталоном которой является «Я» и «обесценивания» другого человека («чужого»), игнорирование положительных черт его личности. Выбор молодежной среды, обусловлен гипотезой о том, что студенческая группа является своеобразным индикатором общественных настроений в связи со специфическими признаками как социальной группы.

Представлены теоретико-методологические особенности студента как представителя социальной группы в рамках анализа теории социальной категоризации. Раскрывается понятие «чужого» как формы реагирования на угрозу собственной идентичности и ее проявления при межгрупповой взаимодействия. Проведенный анализ изучения особенностей восприятия «чужого» в студенческой среде, что указывает на наличие межгруппового напряжения.

Ключевые слова: «чужой», «мы-чувства», межгрупповая взаимодействие, идентичность.

Summary: The author reveals the essence of psycho-social model of perception «alien», presented by German psychologists. The model examines three meanings of the word «foreign» using the concept of compliance or non-identity «alien», «unknown», «not tested» and «his / her not». The author offers coverage structure image of «others» based on the concept of «friend or foe», which is a much more complex set, namely the vision of the "other" deviations from a norm, the standard of which is the «I» and «impairment» of another person («foreign»), ignoring the positive features of her personality. Selection youth, due to the hypothesis that the student group is a kind of indicator of public sentiment due to the specific features as a social group.

By the presented theoretical and methodological features of the student, as a representative of a social group in the analysis of the theory of social categorization. Expands the concept of «alien» as a form of response to the threat of identity and its manifestations in intergroup interaction. The analysis of the study of the human perception of «alien»

among the students, which indicates the presence of tension between group. The empirical material which confirms the importance of a detailed study of the components of socio-psychological models of perception «alien» in a student environment necessitates further disclosure of the problem.

Key words: «alien», «we-feeling», intergroup interaction, identity.

УДК 159.922.8

Т.Ю.БУБРЯК

МОДЕЛІ ЛОГІЧНИХ РІВНІВ РОБЕРТА ДІЛТСА У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Резюме. Стаття присвячена проблемі дослідження професійної самоідентичності майбутніх психологів та застосуванню інтегративного підходу до її вирішення. Аналізуються психологічні особливості становлення професійної самоідентичності у процесі підготовки майбутніх психологів. Висвітлено основні рівні становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів на основі інтегративного підходу. Охарактеризовано: теорію логічних типів Бертрана Рассела та Альфреда Уайтхеда про ієрархічність висловлювань в логіці, концепцію «подвійного послання» («double bind») Грегори Бейтсона, модель структури логічних рівнів Роберта Ділтса. Доведено продуктивність використання для аналізу та формування самоідентичності моделі структури логічних рівнів Роберта Ділтса, що дає змогу цілісно та вичерпно описати принципово різні контексти, в яких відбувається становлення самоідентичності. Запропонований підхід до формування професійної самоідентичності студентів-психологів являє собою природний процес інтеграції структури суб'єктивного досвіду студентів, де кожен наступний рівень – є узагальненням попереднього. В цілому стаття присвячена актуальним проблемам в сучасній психології.

Ключові слова: самоідентичність, методологія вивчення самоідентичності, інтеграція, інтегративний підхід, суб'єктивний досвід, структура суб'єктивного досвіду, структура логічних рівнів.

Постановка проблеми. Світ глобалізації, економічної та ціннісної кризи, світ інформаційної відкритості та інформаційного перевантаження, світ шаленого індивідуалізму та пошуків себе – сповнений протиріч і вимагає як від окремої людини, так і від суспільства в цілому нових рішень та підходів до вивчення структури особистості. Стає все більш очевидним масштаб над-складності людського буття на землі, як особистого, так і соціального, де кінцева відповідальність за власне життя та благополуччя лежить на самій людині. Відповідно, фокусом зацікавленості філософів, психологів, соціологів, маркетологів в усьому світі стає спосіб буття окремої людини у її власному житті, той спосіб, за допомогою якого вона «стає собою» та зберігає сама себе на протязі власного життя. Кожна наукова область намагається відповісти на цей виклик сьогодення по-своєму. Філософія повертається до пошуків суті «людського» як такого, віднаходить засновки інтегральної філософії, точні науки використовують потенціал синергетичного підходу для пояснення складних системних явищ у природі, біологія сягнула питання технології генної модифікації не лише рослин чи тварин, а й людини. Психологія за таких умов стоїть перед складним завданням забезпечити для людини якомога більше шляхів до свідомого віднаходження себе, своїх адекватних ролей у перенасиченому інформаційному просторі, розмаїтті можливостей самовираження та шляхів самореалізації. Тож тема самоідентичності як тотожності особистості самому собі у процесі життєдіяльності постає сьогодні в психології з особливою силою.

Також зазначимо, що сучасність вимагає нового рівня професійної підготовки взагалі, де психологічна компетенція являється суттєвою, адже інформаційно-технологічні та комунікативно-організаційні вимоги до людської діяльності значно виросли у сучасному світі. Відповідно, наразі підвищується соціальний запит на професії підтримуючого характеру, що дають змогу людині глибоко та якісно приймати рішення у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Саме такою є професія психолога. Питання формування самоідентичності майбутніх психологів та самоідентифікації як процесу формування самоідентичності через переживання, специфічне прийняття та/або відкидання серії соціальних ролей, продовжує бути актуальною сьогодні з багатьох причин. Той, хто підтримує людей у складний момент їх життя, супроводжує в процесі розвитку, допомагає професійно вирішувати конфлікти та запобігає руйнації у соціальному середовищі – має бути адекватно підготовлений та впевнений у своїх компетенціях, можливостях впливу та значущій ролі серед людей. Разом з тим, теорія та практика підготовки фахівців підтримуючих професій вимагає значного вдосконалення. Зокрема потребує детальної розробки аспект критеріїв та форматів підготовки, шляхів та засобів формування професійної самоідентифікації майбутніх психологів.

Проблема вивчення інтегративного підходу у становленні професійної самоідентичності майбутніх психологів розглядається в літературі вченими з різних підходів. Проте, уявлення про професійну самоідентичність повинно складатися із цілісного, інтегративного підходу, центр якого становить цілісна особистість, а не окремі її характеристики. В свою чергу процес професійної самоідентичності повинен розглядатися як цілісний і динамічний процес власних професійних, позитивних досягнень. Зазначене вказує на необхідність застосування інтегративного підходу до вивчення професійної самоідентичності. Серед суттєвих проблем у темі самоідентичності є питання про її функціональну структуру. Крім питання генези, розвитку, рушійних сил та критичних точок у формуванні ідентичності, важливо розуміти – як саме функціонує

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Феномен просоціальності як новий аспект психологічного аналізу.....	4
Гошовський Я.О. Просоціальні стратегії депривованої особистості у контексті її вітагенної активності.....	8
Коваленко А.Б. Проблеми сучасної сім'ї очима підлітка	12
Литвиненко С.А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації.....	16
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Концепція соціального інтелекту особистості	19
Петренко О.Б. Дефініція і сутність поняття "моральні гендерні стереотипи".....	23
Ямницький В.М. Суб'єктність та чинники життєтворчої активності особистості	27
Андріяшина Н.В. Психологічна готовність до розвитку уваги учнів як соціалізація особистості майбутнього педагога	31
Атаманчук Н.М., Пасічніченко А.В. Аналіз наукових підходів до вивчення розвитку самооцінки дошкільника як основного компоненту в структурі самосвідомості.....	33
Безлюдна В.І. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства	36
Борейчук І.О. Структура образу «чужого» в студенському середовищі	40
Бубряк Т.Ю. Моделі логічних рівнів Роберта Ділтса у процесі становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	44
Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки	47
Главінська О.Д., Хупавцева Н.О. Становлення я-концепції в просторі професійного самовизначення молоді	52
Гошовська Д.Т. Моральна самооцінка як базовий компонент самоусвідомлення у процесі ревіталізації особистості.....	54
Демчук О.О., Артемова О.І. Структурні компоненти креативної компетентності майбутніх психологів	57
Джеджера К.В. Комунікативний досвід особистості як умова ефективного спілкування.....	59
Джеджера О.В. Емоції та емоційні переживання як предмет наукового дослідження: історичний аспект.....	63
Добровольський С. Життєтворчість як основа соціально-психологічного становлення особистості	67
Євдокимова Н.О., Лановенко І.І. Психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів	72
Зінченко А.В. Життєстійкість як основа ефективної соціальної адаптації хворих на епілепсію	76
Козачук С.А., Портяна О.В. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми пізнавальної активності.....	79
Комар Т.В. Допомога іншим як психологічний засіб розвитку особистості	83
Корнієнко І.О. До проблеми індивідуалізації стратегій життя особистості.....	87
Корчакова Н.В. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки.....	90
Кочубей О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів	95
Кривопишина О.А. Особливості взаємодії свідомого та несвідомого рівня психіки творчої особистості	98
Крюкова Л.В. Корекція емоційної сфери молодшого школяра як основного чинника адаптації у соціумі	102
Кулаков Р.С. Самооцінка та рівень домагань як психологічні детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	105
Марциновський В.П., Куцоконь Л.П., Рудь О.Г., Гусаковська Т.М. Психофізіологічні та вікові особливості сприйняття часу та уваги дітей	109
Матласевич О.В. Психологічна профілактика адиктивної поведінки молоді в світлі християнського світогляду	112
Моїсєєва О.С. Психологічні чинники становлення професійної культури вчителя іноземної мови у процесі соціалізації	116
Набочук О.Ю. Теоретико-методологічний дискурс у проблему типів екологічної свідомості особистості	119
Назаревич В.В. Психологічні атрибути гандикапності в осіб із психофізіологічними потребами	123
Наконечна М.М. Просоціальна активність як чинник становлення внутрішнього світу людини	127
Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку.....	132
Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О. Роль особистісного та соціального досвіду в процесі розуміння літературних текстів.....	136
Павелків В.Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці	139
Папуча М.В. Шляхи подолання редуційних процесів у сучасній психології.....	143
Петренко В.Є. Психологічна корекція тривожності у старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів	149
Поліщук В.М. Базовий симптомокомплекс кризи входження в дорослість	152
Поліщук С.А. Вплив процесів старіння на особливості реагування людини на стрес	155
Рудюк О.В. Проблеми професійної соціалізації безробітної молоді	158
Рудь Г.В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків	161
Созонюк О.С. Психологічний аналіз розвитку комунікативних здібностей у студентів - майбутніх педагогів.....	166
Співак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості	170

Ставицька О.Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу	174
Хоржевська І.М. Емпатійні прояви у дитини підліткового віку	179
Цуканова М.С. Уявлення сучасної молоді про нормативну та просоціальну поведінку: психологічний аналіз	182
Щербан Т.Д. Психологічно-емоційна стійкість вчителя як основа професійної компетентності	185
Яцюк Н.О. Концепція іншої людини як детермінанта просоціальної поведінки	189

Доробки молодих науковців

Васильченко А.В. Детермінанти виникнення та переживання заздрощів у юнацькому віці	193
Вознюк Ю.С. Становлення самоствердження особистості на різних вікових етапах	197
Воронова О.Ю. Емоційно-психологічний компонент професійного становлення майбутніх працівників дитячих навчальних закладів	200
Демянюк О.Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів	204
Журавель А.В. Ресурси студентської інтервізійної групи у формуванні готовності майбутніх психологів освіти до здійснення ними професійної кар'єри як психолога-консультанта	209
Кириченко Н.А. Особливості формування цільових орієнтацій у життєвих проектах юнаків	213
Кулакова Л.М. Психологічні особливості розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці ...	216
Курдибаха О. М. Психологічні основи гендерної соціалізації підлітків	221
Лендел М.І. Проблеми етнічної толерантності у психології	224
Мельник І.Я. Емоційно-оцінний компонент просоціальної поведінки у молодшому шкільному віці	226
Новік Л.О. Імідж як один з механізмів соціалізації особистості	229
Покотило Г.О. Недоліки соціалізації як чинники формування девіантної поведінки підлітків	232
Відомості про авторів.	236

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 2

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 02.12.2013 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60х84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № [REDACTED] Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та педагогічної психології
(к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 2. – Рівне:
РДГУ, 2013. – 239 с.**

ISBN 966—7281 —07—8.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88